

مقایسه تطبیقی محله در شهرهای ایرانی اسلامی و محله در نهضت نوشهرگرایی نمونه موردی: محله پایین خیابان و محله ولیعصر شهر مشهد

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۶/۲۹

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۸/۰۱

کد مقاله: ۱۵۰۶۹

شیمای عابدی^{۱*}، الهام هنرمند^۲، عمیدالاسلام ثقه الاسلامی^۳

چکیده

اسلام به‌عنوان دین و شریعت بر پایه جهان‌بینی توحیدی در فضای فکری، رفتاری و کالبدی انسان تأثیرگذار است. محله دارای تاریخچه کهن در نظام شهرسازی ایران و جهان دارد که به‌عنوان یک واحد اصلی روابط اجتماعی در شهرهای اسلامی بوده است، اصول شهرسازی اسلامی به زمان و مکان خاصی محدود نمی‌شود بلکه در زمان و مکان با توجه به ویژگی‌های خاص خود تجلی کالبدی می‌یابد. رشد شهر و شهرنشینی در دهه‌های اخیر و عدم توجه به انسان در فضای شهری سبب کم‌رنگ شدن تأثیرگذاری اصل دین اسلام بر روند ساخت‌وساز شهرها گردیده است بنابراین نهضت نوشهرگرایی در جهت رفع مشکلات ناشی از فرسودگی و زوال مراکز شهری و با تأکید بر جایگاه ویژه انسان در فضای شهری به وجود آمد. هدف از این پژوهش مقایسه تطبیقی محله در شهر ایرانی اسلامی و نهضت نوشهرگرایی می‌باشد. پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی است و با استفاده از مشاهدات عمیق میدانی گردآوری گردیده است. نتایج حاکی از آن است: مقایسه ویژگی‌های محله با سبک ایرانی اسلامی ارزش‌های نهفته و مشترک از بطن این دو مکتب مستخرج می‌شود که در شکل‌دهی به محلات پایدار تأثیر به‌سزایی می‌گذارد.

واژگان کلیدی: بازسازی، پیاده‌مداری، محله، نوشهرگرایی.

۱- دانشجوی دکترا، گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول)
shimaabedi67@gmail.com

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

۳- استادیار، گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

اولین حضور فیزیکی انسان در مسکن و محیط مسکونی خوش می‌باشد که نشستگاه بنیان خانواده و شاکله اصلی خانوار در فضای سرزمینی است. اولین ارتباطات انسان‌ها در خانواده و اولین ارتباط خانواده با همسایگان و مجموعه‌ای همسایگان محله را تشکیل می‌دهند. انسان هرگاه قدم بر دنیای واقعیت بر می‌دارد محله اولین پاسخ‌دهنده به رفتار وی است. هرچقدر عناصر فضایی (اجتماع، فرهنگ، اقتصاد، کالبد) محله منسجم‌تر، رفاه و تأمین نیازهای انسان آسان‌تر مهیا می‌گردد. فضای محله توانایی آن را دارد که محیط دل‌پذیر، ایمن، آرام و زیبایی را برای زیست انسان مهیا نماید تا تمام نیازهای مادی و معنوی بشر متمم را مطابق با شاخصه‌های الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی به بهترین نحو در دنیای فانی تأمین نماید. لیکن در یک‌صد سال اخیر، ضعف مفاهیم محله به خصوص در سکونتگاه‌های شهری موجی از بحران‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در شهرها ایجاد کرده است (سورشجانی، ۱۳۹۵). ورود تفکر مدرنیته و روند معماری و شهرسازی مدرن در ایران، همانند بسیاری از کشورهای جهان سبب کم‌رنگ شدن هویت بومی و اصیل ایرانی و البته اسلامی در این کشور شده و شهرها و فضاهای شهری امروزی حاصل تقلید و تکرار ناقص الگوهای غربی می‌باشند. این در حالیست که شهرسازی امروز ما نیازمند الگویی مناسب برای توسعه و خلق فضاهای شهری جدید و با هویت و در تطابق با نیازها و تفکر نوین شهروندان و با تأکید بر اصول پایداری برای زندگی امروز و آینده بوده و از طرفی علیرغم فراموشی نسبی اصول و ارزشهای بومی و کهن ایرانی و اسلامی، همچنان این اصول قابلیت بازیابی در ساخت شهرهای امروز را دارند (صادقی، ۱۳۹۳).

در شهرهای سنتی، نواحی مسکونی به محله‌های مختلف می‌شدند و افراد با علایق مشابه در محله‌های خود برای تأمین راحتی، حمایت و امنیت بیشتر گرد هم می‌آمدند. با توجه به اینکه محلات شهرهای اسلامی، روزگاری محل تبلور پویایی اجتماعی و اقتصادی در حیات شهری بوده‌اند و اکنون به سبب عدم معاصر سازی کالبد و فعالیت‌های موجود، با آسیب‌های متعددی روبرو شده‌اند (صفری چابک، ۱۳۹۲).

۱-۱ بیان مسئله

در دهه ی ۱۹۸۰، شمار بسیاری از معماران و شهرسازان آمریکایی، از فرسودگی و زوال مراکز شهری و افزایش فزاینده ی جوامع محلی پراکنده و متفرق که به اتومبیل وابسته بودند و با مراکز شهری فاصله داشتند، اظهار نارضایتی کردند. در سال‌های پایانی دهه ی ۱۹۸۰ و ابتدای ۱۹۹۰، این نارضایتی به پیدایش جنبش نوشهرگرایی که به طراحی محلات سنتی و محلات نئو سنتی مشهور است اصول برنامه ریزی است که محلات زیست پذیر و قابل پیاده روی در محیط مساعد پیاده روی را به وجود می‌آورد (معماری، ۹۴). با رشد و افزایش ابعاد شهرنشینی در طی چند سال اخیر شهر و شهرسازی با مشکلات جدیدی مواجه شده است. تسلط اقتصادی، وسایل حمل و نقل و رشد جمعیت شهری از یک طرف معلول کاهش مرگ و میر و بهبود شرایط اقتصادی و از طرف دیگر معلول مهاجرت‌های روستا-شهر می‌باشد که باعث به وجود آمدن مشکلات فراوانی شده که از جمله می‌توان به گسترش افقی شهرها و از هم پاشیدگی محلات شهری شده اشاره کرد (مرآتی، ۹۵). بازتاب هر دینی را می‌توان، در ساخت‌های فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جغرافیایی تحت قلمرو آن دین مشاهده کرد. در چنین ساختاری، هم‌آوایی اجزای مادی و معنوی در خدمت وحدت در کثرت باید محقق شود، به گونه‌ای که در شهر آرمانی اسلام، فضایل انسانی موج می‌رند و البته دقیقاً در نگاه به کالبد هرگز از فضیلت‌ها غفلت نمی‌کند و به نوعی فضاها به گونه‌ای ساخته می‌شوند که برای انسان فضیلتی و تذکری همراه آن باشد. امروزه نبود الگویی متناسب با بستر اجتماعی، اقتصادی کشور و تکیه بر الگوهای وارداتی، برنامه ریزان را با مشکل روبرو کرده است. (شبانای و ایزدی، ۱۳۹۶). در دهه‌های گذشته توجه و علاقه مندی به ایجاد محله‌های پایدار با انگیزه‌های زیست محیطی، سلامتی و محورهای اقتصادی وجود داشته است زیرا محله رکن اصلی کالبد شهری است و آینده ی تعادل زندگی اجتماعی در شهرها بستگی بسیار زیادی به حفظ واحد محله دارد (باغبانی، ۹۶). محله در شهراسلامی، سکونتگاه گروه‌های قومی، نژادی، مذهبی و صاحبان پیشه هاست. در شهرهای بزرگ گاهی هر محله برای خود شهری بود، نیمه مستقل با بازارها، مساجد و سازمان اداری مشخص. از طرف دیگر همکاری و تعاون بین افراد یک محله و حمایت اجتماعی و اقتصادی آنان از همدیگر آنقدر بود که فقدان قوانین و مقررات برای تأمین امنیت اجتماعی فرد را تا حدودی جبران میکرد. محله به‌عنوان یک واحد اصلی روابط اجتماعی در شهرهای اسلامی بوده که از اجزای اصلی و فرعی تشکیل شده و عوامل فضایی، فرهنگی و اقتصادی در آن دخالت داشته است. محلات شهرهای اسلامی که شکلی از همبستگی بر مبنای سکونت در آن بوده‌اند، اکنون به دلیل عدم بازنده سازی کالبد و فعالیت از رونق افتاده‌اند. این آسیبها سبب شده تا محلات کهن این شهرها از جمعیت اصلی خود خالی شده و جمعیت ساکن در آنها به نقاط دیگری از شهر که معمولاً بافت تازه توسعه یافته شهری، آن هم با الگوهای مدرن است، جابجا شوند. این نقاط سکونتگاهی جدید در بهترین حالت، الگوهای کلاسیک تقسیمات شهری چون واحد همسایگی را مورد توجه قرار داده و بی

اعتنا به پیشینه بلندمدت محلات ایرانی توسعه یافته اند. این بافت های جدید به سبب عدم برخورداری از مختصات اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و فضایی محله به هیچ وجه دارای ماهیت محله ای نبوده اند (لطیفی و چابک، ۱۳۹۳).

۲-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق

هر کشوری فرهنگ، آداب و رسوم و باورهای دینی خود را داراست و همین عناصر هستند که روش زندگی مردمان آن کشور را رقم می زنند. به بیانی دیگر، شیوه های زیستن و معاشرت هر ملتی بسته به موقعیت جغرافیایی، فرهنگ، باورها بسیار متمایز می باشد. نفوذ معیارهای یاد شده ی کشورها در قلمرو یکدیگر، روش های زندگی را تحت تأثیر قرار داده و عناصر بیگانه را به اشتراک می گذارند. حال اتفاقی که در این میان می افتد، هضم نشدن این عناصر تحت شرایط زندگی متفاوت با دیدگاه ها و عقاید به دور از هم می باشد که ناسامانی های جبران ناپذیری را به بار می آورد و لطمه ی اساسی به ریشه های فرهنگی، تاریخی زند (بی باکی، ۱۳۹۵). اکنون با ورود به عصر صنعت و فراتر از آن، تمامی افتخارات تاریخی بشر، از جمله در حوزه شهر اسلامی، مستقیم و غیر مستقیم دچار تأثیرات عمیق یا سطحی شده است؛ که حاصل آن از بین رفتن تمایزات و ویژگی هایی است که هر جامعه به واسطه آنها شناخته می شد (صفایی پور و سجادیان، ۱۳۹۴). ورود تفکر مدرنیته و روند معماری و شهرسازی مدرن در ایران، سبب کم رنگ شدن هویت بومی و اصیل ایرانی و البته اسلامی در این کشور شده و شهرها و فضاهای شهری امروزی حاصل تقلید و تکرار ناقص الگوهای غربی می باشند. شهرسازی امروز ما نیازمند الگویی مناسب برای توسعه و خلق فضاهای شهری جدید و با هویت و در تطابق با نیازها و تفکر نوین شهروندان و با تأکید بر اصول پایداری برای زندگی امروز و آینده بوده و از طرفی علیرغم فراموشی نسبی اصول و ارزش های بومی و کهن ایرانی و اسلامی، همچنان این اصول قابلیت بازیابی در ساخت شهرهای امروز را دارند. بسیاری از شاخص ها و ویژگی های معماری و شهرسازی ایرانی در ساخت وسازهای امروز رنگ باخته و یا از میان رفته است و هویت اسلامی در شهرها صرفاً به ساختن چند مسجد در نقاط مختلف و یا کپی برداری های ناشیانه از گنبد و طاق در معماری فرم و فضاهای شهری محدود شده است (صادقی، ۱۳۹۳). بدین ترتیب مسأله اصلی که این پژوهش در پی آن است، مطالعه تطبیقی شهرسازی ایرانی-اسلامی و اصول نوشهرگرایی می باشد. سعی بر آن است اصول منتج شده از این دو سبک سبب پیدایش نمودی که می تواند مخاطب را برانگیزخته و تداعی دوباره و نوتر از هویت و اصالت گذشته ی معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی را به وجود آورد و ضمن پاسخگویی به نیازهای شهروندان با اصول توسعه پایدار برای زندگی امروز و آینده مطابقت داشته باشد.

۲-۲ مبانی نظری

۱-۲ محله

به نظر کوین لینچ محله قسمت نسبتاً بزرگی از شهر است که واجد خصوصیتاتی یکدست و مشابه باشد. (لینچ، ۱۳۳۰: ۸۳) در فرهنگ لغت محله به عنوان بخشی از شهر، محدوده ای با خصوصیات مشخص، مکانی که تامین کننده نیازهای مادی و معنوی انسان باشد تعریف شده است. (رفیعیان، ۸۹) قلمروی مسکونی که با مفاهیم اجتماعی و کالبدی فضایی تعریف می شود و هر دو این مفاهیم در تعریف محله نقش دارند. مفاهیم اجتماعی و کالبدی فضایی در تعامل باهم بوده و بریکدیگر تأثیر می گذارند. هرچه این مفاهیم در محله قوی تر و توأم با یکدیگر باشند، ادراک ساکنین نیز از محله شان قوی تر است و هرچه این مفاهیم در محله ضعیف تر باشند ادراک ساکنین نیز از محله شان ضعیف تر است. مفهوم اجتماعی در تعریف محلات سهم بیشتری از مفهوم کالبدی فضایی دارد، زیرا مفهوم اجتماعی به صورت تعاملات و ارتباطات اجتماعی قوی بین ساکنین در قلمرو محله به عنوان یک مکان مشخص شکل می گیرد (عمید الاسلام ثقه الاسلامی، ۱۳۹۱).

۲-۲ نوشهرگرایی

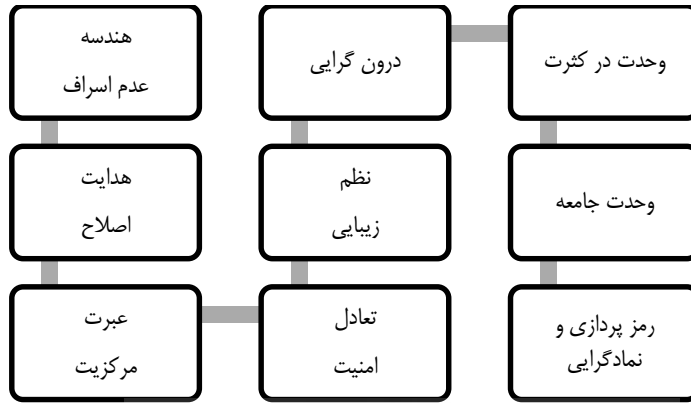
نوشهرگرایی (که به طراحی محلات سنتی و طراحی محلات نئو سنتی مشهور است) اصول برنامه ریزی است که محلات قابل زیست و قابل پیاده روی را در یک محیط مساعد قابل پیاده روی را به وجود می آورد. واکنشی به پراکندگی شهری و یک راه موثر برای مقابله با جوامع وابسته به اتومبیل است (گودرزی، ۹۰). مهم ترین جنبش طرح ریزی در قرن اخیر است. این جنبش عبارت است از خلق یک زندگی بهتر برای آینده همه ما و یک حرکت بین المللی برای اصلاح طراحی محیط انسان ساخت و ارتقای کیفیت زندگی ما و معیارهای زندگی بوسیله ایجاد مکانی بهتر برای زندگی. (اصغرزاده یزدی، ۸۹)

۳-۲ اصول نوشهر گرایی

۱-قابلیت پیاده روی ۲- ارتباط پذیری ۳- کاربری های مختلط و متنوع ۴- گوناگونی مسکن ۵- کیفیت معماری و طراحی شهری ۶- ساختار سنتی محله ها ۷- تراکم افزایشی ۸- حمل و نقل هوشمند ۹- پایداری ۱۰- کیفیت زندگی (فروزنده، ۱۳۹۲).

۴-۲ شهر ایرانی اسلامی

متشکل از مبانی نظری و تئوری های مربوط به اصول و ارزش هایی است که باید در طراحی و برنامه ریزی و ایجاد محیط زندگی مسلمانان رعایت شوند و بر روابط انسان با محیط (طبیعی و مصنوعی) و با سایر هم نوعان خویش حاکم باشند. این اصول و ارزش ها از تعالیم اسلامی استخراج خواهند شد و دربردارنده عوامل مهم فرهنگ ملی اند (که با آن ها در تضاد و تناقض نباشند). اجمالا باید گفت که منبع اصلی اصول حاکم بر کلیه اعمال مسلمانان و از جمله شهرسازی آن ها قرآن کریم و سنت پیامبر(ص) است (نقی زاده، ۱۳۷۹)

نمودار ۱- ویژگی ها و بایدهای شهر اسلامی، جهان بخش و دل زنده، ۱۳۹۳

۵-۲ اصول شهر ایرانی اسلامی

اصل سلسله مراتب، اصل کثرت، اصل وحدت، اصل تمرکز، اصل عدم تمرکز، اصل تجمع، اصل تباین، اصل اتصال، اصل توزان، اصل تناسب، اصل تداوم، اصل قلمرو، اصل سادگی، اصل پیچیدگی، اصل ایجاز، اصل ترکیب، اصل استقرار، اصل زمان، مردم داری، نیارش، خودبسندگی، درون گرایی (برومند و امینی، ۱۳۹۳).

۶-۲ چارچوب نظری

جدول ۱- چارچوب نظری

شهر ایرانی اسلامی		
معیار	زیر معیار	شاخص
توحید	فلسفه طراحی، اجتماعی، مدیریتی، کالبدی	اهتمام در وحدت عناصر، وحدت مدیریتی، پیشگیری از تضاد و تقابل
عدل	کالبدی، اجتماعی، عملکردی	پیشگیری از قطب بندی اجتماعی، دسترسی مناسب به امکانات
هویت	کالبد، عملکرد	هویت مکان، هویت اجتماعی، حس مکان
هماهنگی	کالبدی، عملکردی، مدیریتی	هماهنگی فرم، هماهنگی مدیریتی
تذکر دهی معنوی	کالبدی، عملکردی	تسلط عناصر مذهبی، نمادها و نشانه
نوشهرگرایی		
معیار	زیر معیار	شاخص
اختلاط کاربری های متنوع	ترکیب انواع کاربری های سازگار / ترکیب کاربری های در یک سایت	حذف کاربری های ناسازگار / ترکیب فروشگاه ها، ادارات و آپارتمان ها در یک سایت
ساختار سنتی محلات	وجود فضاهای عمومی در مرکز وجود قلمروهای با کیفیت	مرکز محله و لبه قابل تشخیص متمایز / اتصال سریع محلات به یکدیگر
تراکم بالا	تراکم بالا ساختمان ها / کاهش پراکندگی	خدمات نزدیک تر به یکدیگر برای تسهیل پیاده روی
شبکه ارتباطی و قابلیت پیاده روی	ایمنی پیاده / فاصله / تفکیک سواره و پیاده	کاهش ترافیک و تسهیل حرکت پیاده جدایی سواره از پیاده

۳- روش پژوهش

با توجه به موضوع و هدف تحقیق روش بررسی در مقاله حاضر بیشتر روش تحلیلی-توصیفی از نوع کیفی بوده است روش انتخاب نمونه موردی ها براساس مطالعات میدانی صورت پذیرفته است. محله پایین خیابان این محله در سال ۱۳۹۰ دارای ۲۶۶۳ نفر جمعیت می باشد که این محله در قطاع ۲ از منطقه ۱۳ (ثامن) در حوزه مرکزی واقع می باشد. محله ولیعصر در حوزه شمال غربی غربی، منطقه ۱۰ واقع می باشد. که در سال ۱۳۹۰ مجموع جمعیت این محله برابر با ۱۴۰۴۳ نفر می باشد در این روش گرد آورنده دخالتی در کالبد شهر ندارد و فقط به مقایسه تطبیقی سبک شهرسازی ایرانی اسلامی و نوشهرگرایی در محلات پایین خیابان و ولیعصر شهر مشهد پرداخته شده است.

ابتدا به جمع آوری اطلاعات از کتب مختلف در رابطه با محله، نوشهرگرایی، شهرهای اسلامی و شهرسازی ایرانی اسلامی پرداخته شده است. همچنین استفاده از اینترنت و سایت های معتبر داخلی و خارجی پرداخته شده است در این راستا به منظور گردآوری داده ها از مشاهدات میدانی، بازدید سایت استفاده می شود علاوه بر روش کتابخانه ای از روش میدانی نیز در گردآوری اطلاعات استفاده شده است که از طریق مشاهده و بازدید از سایت (محله پایین خیابان و محله ولیعصر) و بررسی زیرمعیارهای مربوطه به اصول شهرسازی اسلامی و اصول نوشهرگرایی پرداخته شده است. علاوه بر مطالعات میدانی و تحلیل اصول شهرسازی اسلامی و مقایسه تطبیقی با اصول نوشهرگرایی در محلات عکس هوایی تهیه شده و به بررسی ویژگی های محله بر اساس شهرسازی ایرانی اسلامی و نهضت نوشهرگرایی پرداخته شده است.

شکل ۱- معرفی محلات

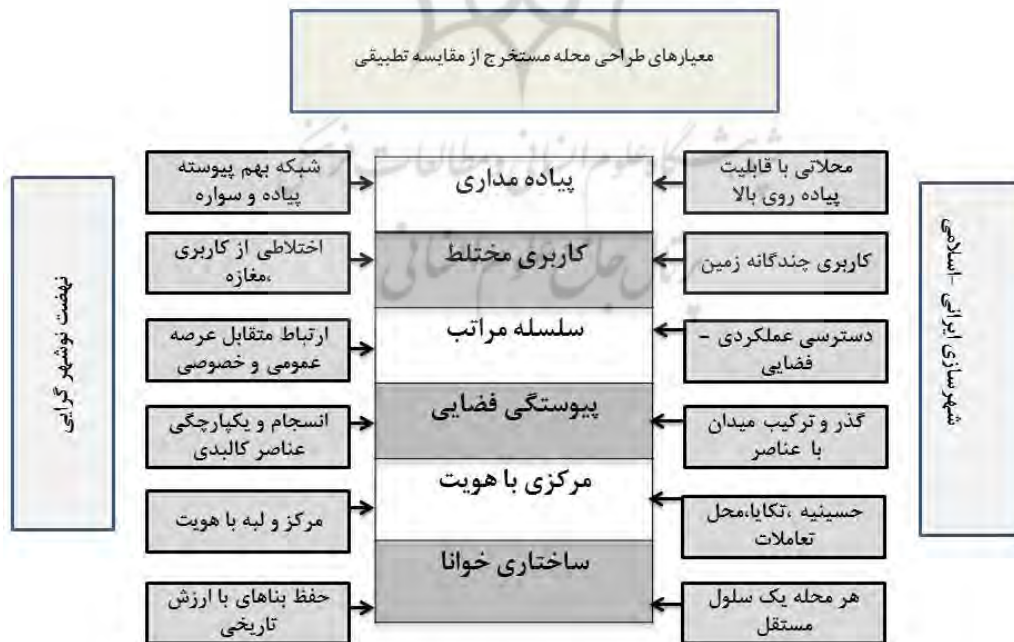

شکل ۲- روند مطالعه و دستیابی به معیارهای مقایسه تطبیقی شهرسازی ایرانی و اسلامی و نوشهرگرایی

جدول ۲- مقایسه تطبیقی محله در شهرسازی ایرانی اسلامی و نوشهرگرایی

محله در شهر ایرانی اسلامی	محله در نوشهرگرایی
<ul style="list-style-type: none"> - فضاهای عمومی و مراکز محلات شامل حسینیه یا تکایا یا میدان محل بروز تظاهرات اجتماعی و صحنه برخورد و تعاملات مردم و بروز شور و نشاط زندگی 	<ul style="list-style-type: none"> - سرزندگی و محبوبیت در میداين و خیابان ها - ارتباط متقابل بین عرصه خصوصی ساختمانی و عرصه جمعی شهرها
<ul style="list-style-type: none"> - هر محله به صورت یک سلول مستقل و پیشروی به صورت درختی از مرکز محله به سمت کوچه های بن بست - شکل گیری ارگانیک بافت محلات با توجه به تفاوت های اقلیمی، ویژگی های فرهنگی و الزامات امنیتی 	<ul style="list-style-type: none"> - درگیری و ارتباط مداوم، تدریجی و یکپارچگی با محیط کالبدی پیرامون - کشف و احیای اصول بر مبنای سنت های ملی منطقه ای در صورت داشتن قابلیت احیای دوباره - ارتباط متقابل عرصه خصوصی و عرصه جمعی
<ul style="list-style-type: none"> - تأثیر مطلوب ویژگی های ارتباط فضایی در محلات بر ارتباطات اجتماعی - شناخت ساکنین محله از یکدیگر و حمایت از اجتماعات محلی 	<ul style="list-style-type: none"> - خیابان های محلی متعلق به ساکنین دارای مدیریت و تحت کنترل - فضاهای شهری ایمن، منظم، تحت مراقبت و قابل کنترل
<ul style="list-style-type: none"> - ارتباط پذیری در محله وسیله گذرهای اصلی بازارها و فضاهای ارتباط دهنده مانند میدان، تکیه، حسینیه و حیاط مسجد جامع - تمرکز کاربری ها در محلات مسکونی و رفع نیازهای روزمره درون مرزهای آن 	<ul style="list-style-type: none"> - طراحی خیابانهای مسکونی ایمن: - آرام سازی آمد و شد - نظارت ناخودآگاه - کاربریهای مختلط مسکونی
<ul style="list-style-type: none"> - وفاداری به اقلیم، تاریخ، مقیاس انسانی و احترام به متن، مهمترین معیارهای شکل دهنده معماری و فضاهای شهری بافت محلات 	<ul style="list-style-type: none"> - شناخت و دفاع از مشخصه های بارز محلی (اقلیم، شکل زمین، تاریخ و روش های ساختوساز) - تجلی اصل منطقه گرایی، فرهنگ بومی و هویت خاص یک مکان در معماری و طراحی منظر
<ul style="list-style-type: none"> - موقعیت و معماری ویژه و با هویت بناها و فضاهای عمومی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن ساختمان های عمومی با ادبیات معماری کلاسیک و ساختمان های خصوصی به شکل متعارف یا بومی
<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از روشهای طبیعی برای گرمایش و سرمایش - پرهیز از آلوده کردن آب و خاک به علت پایبندی به آموزه های فرهنگی و مذهبی - کم کردن سطح تماس با گرما و ایجاد سایه با استفاده از حیاط مرکزی، کوچه های باریک و ساباط در جهت کاهش اثرات نامطلوب آب و هوای نامناسب 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش آگاهی ساکنین یک ساختمان از جهان بیرون از طریق دسترسی به نور و هوای طبیعی - ساختمان انسان مدار و سازگار با محیط طبیعی

معیارهای طراحی محله مستخرج از مقایسه تطبیقی

نمودار ۲- معیارهای طراحی محله مستخرج از مقایسه تطبیقی

۴- تحلیل یافته ها

به منظور تحلیل اطلاعات در ابتدا تصاویر تهیه شده از محلات از طریق آمار توصیفی مورد تحلیل قرار گرفتند و سپس با بررسی های میدانی به تحلیل معیارهای مستخرج از مقایسه تطبیقی در سطح محلات مختلف پرداخته شد.

جدول ۳ و ۴- تحلیل معیارهای مستخرج از مقایسه تطبیقی

محللات	پیاده مداری	کاربری مختلط	ساختار خوانا
پایین خیابان	*	*	*
وضع موجود			
ولیعصر	*	*	
وضع موجود			

محللات	سلسله مراتب (دسترسی و عملکردی)	مرکزی با هویت	پیوستگی فضایی
پایین خیابان		*	*
وضع موجود			
ولیعصر	*	*	
وضع موجود			

با توجه به این که بافت قدیمی و تاریخی پایین خیابان به عنوان گستره‌ای از مجموعه های ارزشمند تاریخی در جوار حرم مطهر امام رضا علیه السلام و در قطب گردشگری شهر مشهد قرار گرفته لذا با بررسی های صورت گرفته از جمله عوامل مورد بررسی پیرامون مبحث شهرسازی ایرانی اسلامی می توان به معیارهایی همچون خوانایی محله به واسطه وجود حسینیه ها و تکایا و همچنین شاخص ترین عنصر محدوده حرم مطهر اشاره نمود لذا از جمله معیارهای مورد توجه در بافت هویتمند پایین خیابان می توان به هویت در مرکز این محدوده اشاره نمود. با توجه به حفظ برخی از عناصر تاریخی موجود در بافت این هویت دوجندان گردیده است. از جمله ویژگی های بسیار بارز این محله می توان به دسترسی هایی که در جهت پیاده مداری برای شهروندان و گردشگران در نظر گرفته شده است اشاره نمود.

با بررسی های عمیق تر در محله ولیعصر با توجه به اینکه این محله از محلات نوین شهر مشهد می باشد لذا با بررسی های دقیق تر با توجه به اینکه این محدوده بر اساس اصول نوشهرگرایی ساخته شده است لذا از جمله ویژگی های قابل توجه در این محله پیاده مداری و داشتن سلسله مراتب عملکردی و دسترسی می باشد که محله ای امن و با کیفیت را برای شهروندان محیا نموده است از جمله عناصر هویتمند موجود در بافت این محله نیز می توان به مساجد و فضاهای سبز شاخص که در سطح محدوده وجود دارند.

۵- نتیجه گیری

ارزش های شهرسازی ایرانی اسلامی تا حد زیادی با اصول نوشهرگرایی منطبق است. نظریه هایی که امروزه در شهرسازی جهان کاربرد دارد در شهر های سنتی ما نیز استفاده می شده است. اصول شهرسازی ایرانی اسلامی را می توان مانند اصول شهرسازی نوین (نوشهرگرایی) به صورت پویا در نظر گرفت و آن را تنها با محدودیت های زمانی و مکانی بررسی نکرد. استفاده

آگاهانه از اصول جدید در کنار ارزش‌های سنتی و تکامل آنها با نگاه نو و فهم وسیع بستر مناسبی برای توسعه شهرهای امروزی فراهم خواهد کرد. نوشهرسازی به‌عنوان یکی از مهمترین نهضت‌های شهرسازی قرن اخیر با انتقاد از شهرسازی معاصر که دارای الگوی پراکنده غیر انسانی و ماشینی است که می‌کوشد تا از طریق بازگشت به هنر ساختن مکان‌ها و روش‌های سنتی برنامه‌ریزی و طراحی شهرها، محیطی پایدار متنوع و برخوردار از کیفیت محیطی و کیفیت زندگی خلق نماید. البته لازم به ذکر است که استفاده از اصول نوشهرسازی در احیای محلات سنتی ایرانی به معنای الگوبرداری موبه‌مو از این اصول نمی‌باشد، بلکه بازیابی الگوها و هویت محلات سنتی ایران با ابزارهای جدید طراحی شهری که نوشهرسازی در اختیار ما قرار می‌دهد، است. می‌توان اینگونه نتیجه گرفت در طراحی توسعه‌های جدید شهرها از معیارهای نوشهرسازی به منظور جلوگیری از توسعه پراکنده و تقویت محیط شهری و ارتقاء کیفی آن در راستای پاسخگویی به نیازهای اساسی امروزین این شهروندان محله بهره‌مند شد.

برنامه‌ریزی برای بافت‌های محلات شهرهای سنتی ایران مانند بافت محله ولیعصر و محله پایین خیابان باید با توجه به عناصر و فضاهای ارزشمند تاریخی ایرانی-اسلامی و امکانات جدید و به روز جهان باشد. بهره‌گیری از اصول شهرسازی نوین با احترام به شرایط بومی نیز می‌تواند بستر ارائه راهبردها سیاست‌ها و پیشنهادها طراحی محله‌های شهری را فراهم کند. اصول شهرسازی سنتی ایرانی با اصول نوین شهرسازی جهانی سازگاری زیادی دارد. بنابراین با در نظر گرفتن این اصول در محلات مورد مطالعه و کاربری آنها علاوه بر اینکه بر ارزش‌ها و فرهنگ شهری احترام گذاشته شده به نیازهای امروز شهروندان نیز پاسخ داده شده است.

منابع

۱. تاجیک، آرزو و پروین، پرتوی (۱۳۹۳)، «مدل مفهومی و چارچوب تحلیلی پیاده‌مداری با تأکید بر رویکرد نوشهرسازی، مطالعه موردی: فاز چهارم مهرشهر کرج»، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهری، شماره نهم، زمستان ۱۳۹۳.
۲. عمید الاسلام ثقه الاسلام، (۱۳۹۱)، «مفهوم محله در شهرهای معاصر ایران»، انتشارات سخن گستر، چاپ اول، زمستان ۹۱، ص ۲۰۰.
۳. عمید الاسلام ثقه الاسلام، بهناز امین زاده (۱۳۹۴)، «بررسی تطبیقی مفهوم و اصول به کار رفته در محله ایرانی و واحد همسایگی غربی»، نشریه علمی پژوهشی هویت شهر، شماره سیزدهم، سال هفتم.
۴. جهان بخش، حیدر، دل زنده، علی (۱۳۹۵)، «تبیین جایگاه پیوست‌نگاری و بهره‌گیری از نظام مدیریت فرهنگی در شهر اسلامی-ایرانی»، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، شماره سیزدهم، زمستان.
۵. حیدری سورشجانی، رسول (۱۳۹۵)، «بررسی لزوم فرا مفهوم محله ایرانی اسلامی در الگوی پایه پیشرفت»، پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پایه پیشرفت؛ بیست و نهم و سی ام اردیبهشت ماه.
۶. خدایی، تقوایی (۱۳۹۰)، «شخصیت‌شناسی شهر اسلامی با تأکید بر ابعاد کالبدی شهر اسلامی»، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، شماره چهارم.
۷. صادقی، شهرزاد (۱۳۹۳)، «شکل‌گیری فضاهای نوین شهری مبتنی بر الگوی پایدار شهر اسلامی نمونه موردی: شهر بیرجند»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
۸. -فروزنده، محسن (۱۳۹۲)، «نوشهرگرایی و راهکارهای احیای بافت‌های فرسوده شهری مطالعه موردی: محله سنگلج تهران»، نشریه اینترنتی نوسازی، سال چهارم، شماره ۲۳، اسفند ماه.
۹. لطیفی، غلامرضا و نداء، صفری چاپک (۱۳۹۲)، «بازآفرینی مفهوم محله در شهرهای ایرانی-اسلامی بر پایه اصول نوشهرگرایی».
۱۰. هاشم نژاد، هاشم و بتول، ملکیان (۱۳۹۰)، «بررسی رویکردهای محله‌گرا در طراحی توسعه‌های جدید شهری (با تأکید بر نوشهرسازی)»، ماهنامه علمی-تخصصی-پژوهشی عمران، معماری، شهرسازی، شماره ۵۵، سال یازدهم، آذر ماه.